

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયના વજ્ર

ઉપયોગી નિત્યજ્ઞાન

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
પાટણ નિવાસી મહુમ શેઠ. મણીલાલ લલ્લુભાઈ
ના સ્મરણાર્થે

શેઠ. મોહનલાલ લલ્લુભાઈના આશ્રયથી.

શ્રી પૃથ્વીમાર્ગીય જ્ઞાનવર્ધક વૈષ્ણવ સભા પાટણ,
સંવત ૧૯૬૨. સને ૧૯૦૬.

“ધી ગુજરાત પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ”—અમદાવાદ.

કિંમત રૂ. ૦-૧-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમ:વાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-૨૦૧૬

૧૯૬૨

૫૨ ૪૪૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૬૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઉપદ્યોત્તી નિત્યકર્મ

વિષય ૫૨૨:૪૩૪

श्रीचारी चतुश्लोकी.

श्री ह्रीं जीजयति.

શ્રી કૃષ્ણાયનમઃ :

અથ

મંગલાચરણમ્.

ચિન્તાસંતાનહંતારો યત્ પાદાંબુજરેણવઃ
સ્વીયાનાં તાન્નિજાચાર્યાન્ પ્રણમामિ મુહુર્મુહુઃ
યદનુગ્રહતો જન્તુઃ સર્વદુઃસ્વાતિગો ભવેત્
તમહં સર્વદા વન્દે શ્રીમદ્ વલ્લભ નંદનમ્ ॥ ૧ ॥

ચિંતાના સમૂહને નાશ કરનારી એવી જેના ચરણકમળની
રજા છે, એવા મારા જેવાના નિજ આચાર્યોને વારંવાર પ્રણામ
કરું છું. ॥ ૧ ॥

જેના અનુગ્રહથી પ્રાણી મર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે, તેવા
શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના । ॥ પરમાત્માને હું હમેશાં વંદન
કરું છું. ॥ ૨ ॥

चतुश्श्लोकी.

सर्वदा सर्वभावेन भजनीयो ब्रजाधीपः

स्वस्यायमेव धर्मो हि नान्यः कापि कदाचन ॥ १ ॥

एवं सदास्म कर्तव्यं स्वयमेव करिष्यति ।

प्रभुः सर्व समर्थोहि ततो निश्चिततां ब्रजेत् ॥ २ ॥

यदि श्रीगोकुलाधीशो धृतः सर्वात्मना हृदि ।

ततः किमपरं ब्रूहि लौकिकैर्वादि कैरपि ॥ ३ ॥

अतः सर्वात्मना शश्वद् गोकुलेश्वर पादयोः

स्मरणं भजनं चापि न त्याज्यामि मे मतिः ॥ ४ ॥

सर्वदा सर्व भावे करीने अटले सर्वात्म भावे करीने प्रभुना
अधिपति श्रीकृष्ण परमात्माने लब्धवा, अज पोतानो धर्म छे. कोछ
पणु देखाणु ने कोछपणु वभते जीने नथी. ॥ १ ॥

अ प्रमाणे सदाअ करवुं, (अ प्रभुभक्तनो परम अर्थ छे)

૪ પોતેજ બધું કરશે. પ્રભુ સર્વ શક્તિમાન છે, માટે નિશ્ચિંતપણાને
પામવું. ॥ ૨ ॥

જે શ્રી ગોકુલાધીશને સર્વ પ્રકારે હૃદયમાં ધારણ કર્યા પછી
લૌકિક અને વૈદિકમાં બીજું શું (મેળવવું) બાકી છે તે તું કહે.
(શ્રી ગોકુલાધીશને હૃદયમાં ધારણ કરવા એજ ભક્તની કા-
મના છે.) ॥ ૩ ॥

તેથી સર્વ પ્રકારે ગોકુલેશ્વરના જે ચરણકમળોનું સ્મરણ અને
સેવા તે છોડવાં નહિ. (વૈષ્ણવને મોક્ષથી અધિક જે આવી ભક્તિ
તેજ ફળરૂપ છે.) એવી મારી મતિ છે. ॥ ૪ ॥

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયના સર્વે વૈષ્ણવોને ઉપયા-
ગી નિત્યકર્મ અર્થાત્ સૂર્યોદયથી ઉઠીને રાત્રે સ્નાન
સુધીના નિયમો.

વૈષ્ણવોએ ગ્રિપઃકાળમાં ઉઠવું. પાઞ્ચલી પાંચ ઘડી રાત્રિ બાકી

વિસ્તારપૂર્વક જુઓ કૃષ્ણાશ્રયની ટીકાના પુસ્તકમાં પૃષ્ઠ ૫૯
થી શરૂ કરીને.

હોય તે સમયને. જીવઃ કાળ કહે છે. તે સમયે ઉઠી પ્રથમ માળા તથા અધિકાર પ્રમાણે લીધેલા ઉપવીતને સંભાળી તેનાં દર્શન કરવાં. પૂ-
હન્નારદીય પુરાણમાં કહ્યું છે કે:-

બ્રાહ્મે મુદૂર્તે ચોત્થાય પરબ્રહ્મ ત્રિચિન્તયેત્ ॥

બ્રાહ્મમુદૂર્તમાં એટલે ઉપર દર્શાવેલા કાળમાં ઉઠી, પરબ્રહ્મ એટલે શ્રી કૃષ્ણચંદ્રનું પોતાના હૃદયમાં પરિચિન્તન કરવું. વળી કહ્યું છે કે-

વંદે સર્વોપાનિષદાં સારમેકપદસ્થિતમ્ ।

કરસ્ફુરન્મુરલિકાશ્યામલં બ્રહ્મકોમલમ્ ॥

સર્વે ઉપનિષદોના સાર રૂપ અને એક ચરણારવિંદે કરીને સ્થિત એવા, સુશોભિત શ્રીહસ્તમા મોરલી ધારણ કરનાર, મેઘશ્યામ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ શ્રી કૃષ્ણને વંદન કરી પછી નીચે પ્રમાણે ના-
મેનો ઉચ્ચાર કરવો.

૧ શ્રી ગોવર્ધનનાથજી. ૨ શ્રી નવનીતપ્રિયાજી. ૩ શ્રી મથુરે-
રાજી. ૪ શ્રીનિકૃત્તનાથજી. ૫ શ્રીદ્વારકાનાથજી. ૬ શ્રીગોકુળનાથ-

૭. ૧૭ શ્રીગોકુળચંદ્રમાળ. ૮ શ્રીમદનમોહનજી. ૯ શ્રીબળદેવજી.
 ૧૦ શ્રી યમુનાજી. ૧૧ શ્રી ગિરિરાજજી. ૧૨ શ્રી વલ્લભાચાર્ય મહા
 પ્રભુજી. ૧૩ ગોસ્વામિ શ્રી વિકૃલનાથજી. (તેમના પુત્ર) ૧૪ શ્રી
 ગિરધરજી. ૧૫ શ્રી ગોવિંદરાયજી. ૧૬ શ્રી બાલકૃષ્ણજી. ૧૭ શ્રી
 ગોકુળનાથજી. ૧૮ શ્રી રઘુનાથજી, ૧૯ શ્રી યદુનાથજી. ૨૦ શ્રી ધ-
 નશ્યામજી. તથા ૨૧ પોતાના ગુરુદેવ. આમ એકવીશ નામોનો ઉ-
 ચ્ચાર કરવો. તે પછી દેહકૃત્ય કરવું. તેની વિગત:—

શૌચ--શૌચ ને માટે જળનું મોટું પાત્ર ભરીને, યથાવકાશ
 ધરથી અથવા ગામથી દૂર નૈઋત્ય દિશામાં શૌચ કરવા જવું. દેવ-
 ભૂમિ, નદી, તળાવ, રાજમાર્ગ વગેરે સાર્વજનિક ઉપયોગના સ્થાનમાં
 શૌચ કરવા માટે કદી પણ બેસવું નહીં. શૌચ કરવા બેસતા પહેલાં
 વસ્ત્રથી મોં, નાક તથા માથાને વીંટવું. ઉપવીત જમણે કાને ચઢા-
 વવું. ખુશ્કી ભૂમિપર શૌચ કરવા બેસતાં પહેલાં ભૂમિને ઘાસથી ઢાં
 કવી. શૌચ સમયે મનમાં બોલવાનો શ્લોક.

ઉદ્ભ્રતાસિ ચરાહેણ વિશ્વાધારે વસુંધરે ।

૭
દેહસ્ય મલસંબંધાદપરાધં ક્ષમસ્વ મે ॥

એ શ્લોક ભણી, ત્રણ તાળીઓ પાડી, દિવસે ઉત્તરમુખે અને રાત્રિએ દક્ષિણમુખે બેસવું. સૂર્ય સન્મુખ પૂઠ કરીને કોઈ કાંઠે પણ બેસવું નહિ. શૌચ કરતાં બોલવું નહિ અને થુંકવું પણ નહિ. શૌચ કર્યા પછી હાથ ધોવાની વિધિ. માટીના પ્રમાણુ વિષે શ્લોક:-

एका लिंगे गुदे पंच तथा वामकरे दश ।

उभयोः सप्त दातव्याः पादयोस्तु त्रिभिस्त्रिभिः ॥

અર્થ—મૂત્રધંદ્રિયને એકવાર, ગુદને પાંચવાર, ડાબા હાથને દશવાર ફરી બેડે હાથ ભેગા કરીને સાતવાર માટી સહિત જળથી ધોવા. પછી અકેકા પગને પણ ત્રણ ત્રણ વખત માટી તથા જળથી ધોવા. તે પછી કોગળા કરવા. કોગળાનો વિધિ:—

मूत्रे पुरीषे भुक्तांते रेतःप्रस्रवणे तथा ।

चतुरष्ट द्विषद् द्व्यष्ट गंडुपैः शुद्धिमाप्नुयात् ॥

અર્થ—પિશાબ કરીને ચાર, શૌચ કરીને આઠ, જરૂર પછી

બાર, વિપયના અંતમાં સોળ કોગળા કરવાથી શુદ્ધ થવાય છે.

દંતધાવન—દાતણુ કરવાનો વિધિ:—

અપામાર્ગે બાદરં વા દ્વાદશાંગુલમવ્રણમ્ ।

કનિષ્ઠાંગુલિવત્ સ્થૂલં પર્વાર્ધકૃતકૂર્ચકમ્ ॥

અર્થ—અંધાડો અથવા બેરડી વગેરે વૃક્ષનાં દાતણુ બાર આંગળ સાંખ્યાં ટચાવી આંગળીના ટેરવા જેટલાં બાડાં લેવાં. દાતણુની સ્તુતિનો શ્લોક:—

આયુર્વલં યશો વર્ચઃ પ્રજાપશુવસૂનિચ ।

બ્રહ્મ પ્રજાં ચ મેઘાં ચ ત્વન્નોદેહિ વનસ્પતે ॥

અર્થ—હે વનસ્પતે ! તું મને આયુષ, બળ, યશ, કાન્તિ, પ્રજા, પશુ, દ્રવ્ય, જ્ઞાન તથા બુદ્ધિ આપ. આ શ્લોક બણી દાતણુ કરવું. પછી બાર કોગળા કરી મુખ શુદ્ધ કરવું. વ્રતને દિવસે કાષ્ટનું દાતણુ કરવું નહિ, પણ સારી રાખથી દાંત ધસીને દાતણુ કરવું.

સ્નાન—નાહવાનો વિધિ:—પ્રથમ આંખે જળ લગાડી, ચોટ-લીની માંઢવાળી પ્રાણાયામ કરવો. પછી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો:—

મમોપાત્તદુરિત ક્ષયદ્વારા શ્રીકૃષ્ણપ્રીત્યર્થે સકલંકર્મયોગ્યતા-
સિદ્ધ્યર્થે પ્રાતઃસ્નાનમહં કરિષ્યે ॥

પછી ગંગાદિક તીર્થોનું આવાહન કરવું. તેનો મંત્ર:—

પુષ્કરાદ્યાનિ તીર્થાનિ ગંગાદ્યાઃ સરિતસ્તથા ।

આગચ્છંતુ પવિત્રાણિ સ્નાનકાલે સદા મમ ॥

શ્રીકૃષ્ણવલ્લભે દેવી યમુને પાપહારિણિ ।

સેવાયૈ સ્નાતુમિચ્છામિ જલેઽસ્મિન્સન્નિધિં કુરુ ॥

આ મંત્ર બણી ત્રણવાર સ્નાન કરવું. ટાઢો જળથી ડોગળા
કરી અંતરમાં શ્રી હરિનું સ્મરણ કરતાં કરતાં સ્નાન કરવું. નહાતી
વખતે પગના જળનો તથા એંઠા જળના છાંટાનો ખચાવ રાખવો.
ખોલવું નહિ. નહાયા પછી અંગુચાથી પહેલા મોંદું લૂછવું. પછી
આખું શરીર લૂછવું. પછી ઘોએલાં શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરવાં, તથા ઓઢવાં.
પછી આસન ઉપર બેસી દેહની શુદ્ધિ માટે ભગવાનનું ચરણામૃત

મુખમાં ક્ષેપું, પછી આંખે તથા કપાળે લગાડવું. પછી શુદ્ધ, જળથી આચ્છન્ન કરી, ચોટલીની ગાંઠ બાંધવી.

તિલક—પછી ભગવાનના પ્રસાદી કેસર, કુંકુમ, ચંદન ઇત્યાદિમાં ગોપીચંદન મેળવી વૈષ્ણવોએ બાર સ્થાનોમાં બાર તિલક કરવાં. તેના પ્રમાણનો શ્લોક સ્કંધપુરાણના માર્ગશીર્ષ મહાત્મ્યમાં આ પ્રમાણે છે:—

ब्रह्मन्द्वादशपुंड्राणि वैष्णवः सततं धरेत् ।

मूर्ध्नि मूलेन मंत्रेण शेषं द्वादशनामभिः ॥

વળી પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે

ऊर्ध्वपुंड्रं तु सर्वेषां ननिषिद्धं कदाचन ।

धारयेयुः क्षत्रियाद्या विष्णुभक्ता भवन्ति ये ॥

અર્થ—ક્ષત્રિય ઇત્યાદિ જાતિઓમાં જે વિષ્ણુ ભક્ત હોય તેણે તો ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરવું. સર્વેને ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરવાનો અધિકાર છે. કોઈ કોઈએ પણ તેનો નિષેધ કરેલો નથી. વાસુદેવ ઉપનિષદ

વગેરેમાં આજ્ઞાસ્રોતે આરતિલક કરવાનો વિધિ પ્રસિદ્ધ છે. તિલકના આકારનો શ્લોક. તત્વદીપ નિબંધમાં કહ્યું છે કે:—

દંડાકારં લલાટેસ્થાત્ પદ્માકારં તુ વક્ષસિ ।

વેણુપત્રનિભં બાહો રન્યદીપાકૃતિસ્મૃતમ્ ॥

અર્થ—લલાટમાં ડંડાકૃતિ એટલે ભગવાનના ચરણના આકારનું તિલક કરવું. વક્ષસ્થળ એટલે હૃદયમાં ખીડેલા કમળના આકારનું તિલક કરવું. બે આહુપર વાંસના પત્રના આકારનાં તિલક કરવાં અને આકીના ઠેકાણાઓમાં દીવાની જ્યોતિના આકારનાં તિલક કરવાં. તિલક કરતી વખતે નીચે પ્રમાણે ભગવાનના નામોનો ઉચ્ચાર કરવો.

- ૧ લલાટમાં તિલક કરતાં “કેશવાયનમઃ કેશવં ધ્યાયામિ”
- ૨ હૃદયમાં કરતાં “નારાયણાયનમઃ નારાયણં ધ્યાયામિ”
- ૩ હૃદયમાં કરતાં “માધવાયનમઃ માધવં ધ્યાયામિ” ૪ કંઠમાં કરતાં “ગોવિંદાયનમઃ ગોવિંદં ધ્યાયામિ” ૫ જમણી કેડે.

વિષ્ણવેનમઃવિષ્ણું ધ્યાયામિ” ૬ જમણે હાથે કરતાં મધુસૂદ-
 નાયનમઃ મધુસૂદનં ધ્યાયામિ ૭ જમણા કાનના મૂળે કરતાં
 “ત્રિવિક્રમાયનમઃ ત્રિવિક્રમં ધ્યાયામિ” ૮ ડાબી કડે કરતાં
 “વામનાયનમઃ વામનં ધ્યાયામિ” ૯ ડાબે હાથે કરતાં “શ્રીધ-
 રાયનમઃ શ્રીધરં ધ્યાયામિ” ૧૦ ડાબા કાનના મૂળે કરતાં “ઋ-
 ષિકેશાયનમઃ ઋષિકેશં ધ્યાયામિ” ૧૧ પીઠે કરતાં “પદ્મના-
 ભાયનમઃ પદ્મનાભં ધ્યાયામિ” ૧૨ બોચીએ કરતાં “દામોદરા-
 યનમઃ દામોદરં ધ્યાયામિ” એ પ્રમાણે બારે ઠેકાણે ભગવાનના
 હાદ્ય નામ લઈ તિલક કરવાં. બાકી રહેલા કુંકુમને ઘોષ્ટને તે જળ
 “વાસુદેવાયનમઃ” એ મંત્ર બણી માથે ચઢાવવું. બ્રાહ્મણોએ
 તેા ઐકાર (પ્રણવમંત્ર) પૂર્વક ઉપર લખેલાં નામો બણી તિલક
 કરવા એમ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે.

મુદ્રા—પછી શીતળ ગોપીચંદનની મુદ્રા ધારણ કરવી. તેનો વિધિ

વૈષ્ણવોએ તિલક મુદ્રા ધારણ કર્યા શિવાય કાંઈપણ સંતકર્મો કરવાં નહિ. તેના પ્રમાણના સ્તોત્રો “મદનપારિજાત” ગ્રંથમાં આ પ્રમાણે ટાંકેલાં છે. બ્રહ્મપુરાણનું વચન:—

યાગો દાનં તપો હોમઃસ્વાધ્યાયઃપિતૃતર્પણમ્ ।

ભસ્મીભવતિ તત્સર્વમૂર્ધ્વપુંડ્રં વિનાકૃતમ્ ॥

અર્થ—યજ્ઞ, દાન, તપ, હોમ, બ્રહ્મયજ્ઞ, પિતૃનું તર્પણ એ બે મૂર્ધ્વપુંડ્ર તિલક ધારણ કર્યા વિના જો કરે તે નિષ્ફળ થાય છે. બાળી પદ્મપુરાણનું વચન:—

ઉપવીતાદિવદ્યાર્યા શંખચક્રાદયસ્તથા ।

બ્રાહ્મણસ્ય વિશેષેણ વૈષ્ણવસ્ય વિશેષતઃ ।

અર્થ—બ્રાહ્મણોએ તથા વૈષ્ણવોએ વિશેષે કરી ઉપવીતની પેઠે નિત્ય શંખ, ચક્રાદિ ધારણ કરવાં. તે ન ધારણ કરે તો દોષ લાગે છે. તે વિષે બ્રહ્મનારદીયપુરાણનું વચન:—

શંખચક્રાદિરહિતઃ પૂર્જાં યસ્તુ સમાચરેત્ ।

નિષ્ફલં પૂજનં તસ્ય હરિશ્ચાપિ ન તુષ્યાતિ ॥

૧૪
અર્થ—ગોપીચંદનની શંખ, ચક્રાદિક મુદ્રાથી રહિત થઈ જે ભગવાનનું પૂજન કરે છે. તેનું પૂજન નિષ્ફળ થાય છે અને શ્રી-હરિ પણ તેના ઉપર પ્રસન્ન થતા નથી.

મુદ્રા કયા કયા અંગમાં ધારણ કરવી તે. જમણા હાથના મૂળમાં એટલે ખભાથી સહેજ નીચે ચાર ચક્ર, તેની નીચે એક નામ મુદ્રા, તેની હેઠળ એક શંખ, તેની નીચે ફરી એક નામ મુદ્રા અને તેની આળુઆળુ બબ્બે મળી ચાર પદ્મ કરવાં. એજરીતે જમણા સ્તંભઉપર વચમાં માગ રાખી ત્રણ ચક્ર ઉપરાઉપરી કરવાં. વચ્ચે રાખેલા માગમાં એકેક એમ એ શંખ કરવા. તેની આળુઆળુ બબ્બે મળી ચાર પદ્મ કરવાં. ફરી હૃદયમાં એક નામ મુદ્રા કરવી. તેની હેઠળ ઉપર તથા આળુઆળુએ મળી ચાર સંપ્રદાય મુદ્રાઓ કરવી. કેટલાએક ગ્રંથકાર સંપ્રદાય મુદ્રાને નામમુદ્રા પણ કહે છે. તેથી આ ઠેકાણે સંપ્રદાય મુદ્રાને નામ મુદ્રાએ સંખ્યાધી શ્લોકમાં કહી છે. પછી લલાટમાં તિલકની વચ્ચે નાકના મૂળમાં એક ગદા કરવી. તેના ઉ-

પરા ઉપરી માથાના વાળ સૂધી ચાર સંપ્રદાય મુદ્રાઓ કરવી. પછી
 ડાબે હાથે ખભાની હેઠળ ચાર શંખ તેની હેઠળ એક નાભિમુદ્રા,
 તેની હેઠળ એક ચક્ર તેની હેઠળ ફરી એક નાભિમુદ્રા અને તેની
 આંગુળાંગુળ બન્ને મળી ચાર ગદાઓ કરવી. તેજ પ્રમાણે ડાબા
 સ્તન ઉપર ઉપરાઉપરી વચમાં માગ રાખી ત્રણ ચક્રો કરવાં રાખેલા
 માગમાં એક એક મળી બે શંખ કરવા. અને તેની આંગુળાંગુળ
 બન્ને મળી ચાર ગદાઓ કરવી. ફરી જમણા કાનની નીચેથી કંઠ
 સૂધી જરા જરા માગ રાખી ત્રણ ચક્ર કરવાં. તેજ રીતે ડાબા કા-
 નની નીચેથી કંઠસૂધીમાં વચ્ચે જરા જરા માગ રાખી ત્રણ ચક્ર
 કરવાં. અને કંઠના તિલકની વચ્ચે એક ચક્ર કરવું, પછી
 નાભી ઉપર તથા જમણી ડાબી બન્ને કેડે ઉપર તથા પુંઠ
 ઉપર તથા પાછળ બોચીપર તથા તાળવાપર એક એક ચક્ર કરવું.
 એ રીતે શીતળ મુદ્રા કરી પછી બૃહ-નારદીય પુરાણમાં કહ્યા મુજબ
પ્રાણાયામં તતઃકૃત્વા સંધ્યાવંદનમાચરેત્ પ્રાણાયામ કરીને
 બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્ય જાતિના વૈષ્ણવોએ પોત પોતાના વર્ણાશ્ર-
 મ ધર્મનુસાર સંધ્યા વંદનાદિક કર્મો સંક્ષેપથી અવશ્ય કરવાં

૧૬ નોધએ. મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે

સંધ્યાહીનોઽશુચિર્નિત્યમનર્હઃ સર્વકર્મસુ ॥

અર્થ—જે સંધ્યાહીન અશુચિ છે તે સર્વ સત્કર્મોને લાયક નથી. વળી સાક્ષાત્ સ્વરૂપ સેવા જેમને ધેર ખીરાજતી હોય તેમણે તેા સેવાના અવકાશમાં બધાંએ કર્મો યથાકાલે કરવાનાં છે. નારદ પંચરાત્રમાં કહ્યું છે કે:--

લૌકિકી વૈદિકી વાપિ ક્રિયા યા ક્રિયતે મુને ।

હરિસેવાનુકૂલૈવ સા કાર્યા ભક્તિમિચ્છતા ॥

અર્થ—શિવજી કહે છે કે હે નારદ ! ભક્તિની ઇચ્છા કરનાર જે પુરુષ છે તેણે લૌકિક તેમજ વૈદિક ક્રિયાઓ જે કરવી, તે હરિની સેવાના સાવકાશમાં કરવી. જેમકે મંગળ ભોગ ધરીને પ્રાતઃ સંધ્યા કરે, રાત્રભોગ ધરીને મધ્યાહ્ન સંધ્યા કરે, તેમ ઉત્સવ વગેરેના દિવસોમાં સેવાના કાર્યથી પહોંચીને નિત્ય કર્મ કરવાં, કારણસર કાળનો લોપ થવાથી પ્રત્યવાય નથી. તે વિષે સ્કંદપુરાણમાં ભગવદ્ વચન છે કે,

મન્નિમિત્તં કૃતં કર્મ કર્મલોપો ભવેદ્યાદિ ।

તત્કર્મ કુર્વતે નિત્યં તિસ્ર કોઽયો મહર્ષયઃ ॥

અર્થ--જે મારા નિમિત્તે કર્મ કરે, તો તે કર્મ કરતાં કદાપિ વૈદિક કર્મના કાળનો લોપ થાય તો તે કર્મો ત્રણ કરોડ મહર્ષિઓ કરે છે અર્થાત્ કર્મકાલ લોપનું પાતક ભગવત્સેવા કરનારને લાગતું નથી. તોપણ જનતા સુધી નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મનો લોપ સર્વથા કરવો નહિ.

ભગવત્સેવા--વૈષ્ણવોને ભગવત્સેવા કરવી એ મુખ્ય ધર્મ છે. જે ગાદીના સેવક હોય તે ગાદીના શ્રીમદાચાર્યચરણ ગૃહદેવ પાસે પ્રાતઃકાળથી શયન પર્યંતની સેવાવિધિ સમજી લઈ પછી પોતાના ઘરમાં શ્રીની સેવા પધરાવી. ઋતુ અનુસાર પૂર્ણ પ્રીતિ પૂર્વક સેવા કરવી. રાજસેવા કરવાની સર્વ પ્રકારે પોતાને અનુકુળતા ન હોયતો, વૈષ્ણવોએ પોતાના શ્રી ગૃહદેવના સેવ્ય સ્વરૂપની છબી ઘરમાં પધરાવી તેમની સેવા કરવી. ઘરમાં મંદિર હોય તો તેમાં એક નાનું સીંધાસન ચોક્કસ મંદિરના વેત પ્રમાણે રાખી, તે ઉપર

રજ્યેલ ગાદી તકીઆ મૂકી તે પર એક મલમલની ચાદર બીછાવવી.
 મુખ વસ્ત્ર તકીઆપર ધરી રાખવું. પીડના તકીયાપર મલમલનું સું-
 વાળું વસ્ત્ર ઘડી વાળી ધરવું, પછી ગાદીપર શ્રી ચિત્રજીને પધરા-
 વવા. વસ્ત્ર ઋતુને અનુસરતાં ધરાવવાં. ગુંળની માળા છત્યાદિ જે શૂં-
 ગાર હોય તે ધરવાં. શ્રીમસ્તક ઉપર મોરપીછ સહીત પાધ ધરવી.
 પછી પુલનીમાળા ધરી, તુલસી ચરણવિંદમાં સમર્પવાં. વેણુજી હોય
 તે ધરાવવાં. શુદ્ધ પવિત્ર જળ ઝારી ભરવા સાઈ લાવી રાખ્યું હોય
 તેમાંથી ઝારી ભરી, તે પર વસ્ત્ર વીંટી પડ્યા પર ધરવી.
 પછી શ્રી પ્રભુજીને દર્પણ દેખાડવું. પછી મેવો તથા મિશ્રિ
 જે સમયે જે સિદ્ધ હોય તેનો એક કટોરીમાં ભોગ ધરવો. મંદિરનાં
 દ્વાર મંગળ કરી બહાર બેસી પ્રાર્થના કરવી કે હે પ્રભો ! શ્રી મહા-
 પ્રભુજીની કાનીથી તથા શ્રી ગુરુદેવની કાનીથી ભોગ આરોગશો.
 પછી અષ્ટાક્ષર મંત્રની પાંચ માળા તથા પોતાના શ્રી ગુરુદેવના ના-
 મની એક માળા અવશ્ય ફેરવવી. શ્રીમદ્ભાગવત શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા
 પુરુષોત્તમ સહસ્ત્ર તથા પોડશયંથ વીગેરે જે વાંચતાં આવડતા હોય
 તો તેનો યથાશક્તિ પાઠ કરવો.

ગઘ, પંચાક્ષર મંત્રજપ કરવા જેવી અપરસ હોય તો તેને
પણ દરરોજ જપ કરવો. જે તેની અપરસ ધરમાં નહિ રહેતી હોય
તો નદી, તળાવ, વાવ કે જે જળાશય નજીક હોય તેમાં સ્નાન કરી
ગઘ, પંચાક્ષર મંત્રનો જપ જરૂર કરવો.

વર્ણાશ્રમ ધર્માનુસાર સંધ્યા ગાયત્રી જપ વગેરે જે વૈદિક
નિત્યકર્મ કરવાનાં હોય તે કરવાં પછી ત્રણ તાલ વગાડી ભોગ
સરાવવો. આચમન મુખવસ્ત્ર કરાવી ખીલી ધરાવવી. ઝારી ફરી બ-
રીને ધરવી. શ્રીનાદર્શન તથા ચરણસ્પર્શ કરી પછી મુખશય્યામાં
અથવા ઝાંખીમાં પોઢાડવા. મંદિરદ્વાર મંગળ કરી દંડવત્ પ્રણામ
કરવા. પ્રસાદી જળને પોતાને પીવાના જળની મથની (ગોળી)માં
મેળવવું. પ્રસાદી મેવામીશ્રીને રસોઠ થઈ હોય તેમાંના સર્વ પદાર્થમાં
મેળવવા. પછી આલ્મણ હોયતો તેમણે પ્રસાદી અન્નથી બલી
વૈશ્વદેવ કરવો મધ્યાહ્ન સમયે કોઈ અતિથિ આવ્યો હોય તો તેને
અવશ્ય પ્રથમ પ્રસાદ લેવડાવવો. આ ગૃહસ્થાશ્રમીઓનો ધર્મ છે.
અતિથિ વખતે ન મળે કે હમેશાં તેને પ્રસાદ લેવડાવવાની પોતાની
શક્તિ ન હોય તો ગૌત્રાસ કાઢવો. પછી મહા પ્રસાદ લેવો. વૈષ્ણુ-

વેાએ કદિપણુ અસમર્પિત વસ્તુ ખાનપાનમાં વાપરવી નહીં. સિદ્ધાંત રહસ્ય ગ્રંથમાં શ્રી મહાપ્રભુજીએ અસમર્પિત વસ્તુ સર્વથા ત્યાગ કરવાની આજ્ઞા કરી છે—

અસમર્પિતવસ્તૂનાં તસ્માદ્વર્જનમાચરેત્ ।

વળી કૂર્મપુરાણમાં પણ અસમર્પિત વસ્તુ વાપરવાનો દોષ કહેા છે—

અનર્પયિત્વા ગોવિન્દે યૈર્થુક્તં ધર્મવર્જિતઃ

શુનો વિષ્ણુસમં ચાન્નં નીરં ચ સુરયા સમમ્ ॥

અર્થ—શ્રીગોવિંદને અર્પણ કર્યા વિના જેણે ભોજન કર્યું હોય તેને ધર્મવર્જિત જાણવો. તે ભોજનનું અન્ન શ્રાવણ સમાન અને જળ તથા દૂધ સુરાપાન સમાન માનવું. અથર્વણ વેદના મહોપનિષદમાં કહ્યું છે કે,

સર્વે દેવાઃ સર્વે પિતરઃ સર્વે મનુષ્યાઃ વિષ્ણુનાઽશિતમ-
શ્રાંતિ વિષ્ણુનાઽઽઘ્રાતં જિઘ્રાંતિ વિષ્ણુના પીતં પિબંતિ વિષ્ણુના
રસિતં રસયંતિ તસ્માદ્વિદ્વાન્ વિષ્ણુપદ્મં ભક્ષયેયુઃ

અર્થ—સર્વે દેવતાઓ, પિતૃઓ તથા મનુષ્યો પ્રભુના પ્રસાદી અન્ન, જળ રસ, પુંખાદિનું ગ્રહણ કરે છે. માટે વિદ્વાન પુરુષોએ શ્રીવિષ્ણુના પ્રસાદી પદાર્થોજ ઉપયોગમાં લેવા માટે વૈષ્ણવેષ્યે બનતા સૂધી અસમર્પિતથી બચતા રહેવું.

કદાપિ ઉપર લખેલો ઉત્તમ પ્રકાર પ્રવાસ, આશૈય વિગેરે ખરી અડચણના કારણથી ન પળાય તો, સંપ્રદાયના ચાલતા સદાચાર પ્રમાણે ભગવદ્પ્રસાદ તથા ભગવદ્પ્રસાદી તુળસી તથા ભગવદ્ચર-મ્ણુમૃત ઉપયોગના પદાર્થોમાં મેળવીને તેમાંનો દોષમાત્ર પણ મટાડી, પ્રસાદી કરી ઉપયોગમાં લેવા. આજેકા સર્વે પદાર્થોમાંથી, થોડો ભાગ પણ પ્રથમ પોતાના ઉપયોગમાં લીધો હોય તો તેમાંનો બાકીનો ભાગ તે અર્ધભુક્ત કહેવાય છે. તેવા અર્ધભુક્ત પદાર્થોનો વૈષ્ણવોએ શ્રી પ્રભુની સેવામાં ઉપયોગ ન કરવો. એવી “સિદ્ધાંતરહસ્ય” ગ્રંથમાં શ્રી મહાપ્રભુજીએ આજ્ઞા કરી છે.

મહાપ્રસાદ લેવાનો વિધિ—પ્રસાદ લેતી વખતે દક્ષિણ મુખે બેસવું નહિ. જળપાત્ર ડાબી બાજુએ મૂકવું. પોતાનું કરીને મહાપ્રસાદી પાત્ર મૂકવી. મહાપ્રસાદ લેતાં પહેલાં પરમપવિત્ર શ્રી

ભગવદ્ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવું. પછી પ્રસાદમાંથી અધિકાર પ્રમાણે આપોશન તથા આચમન કરી, પ્રથમ પંચગ્રાસ (પાંચ કોળીઆ) ભાતના ભરી યથોચિત પ્રસાદ લેવો. ભોજન કરતાં ગ્રાસે ગ્રાસે શ્રી હરિ સ્મરણ કરતા રહેવું ભોજન સમયે મૌન રાખવું કહ્યું છે. પોતાના સ્વાર્થ માટે ભગવત્ પ્રસાદની કદીપણ નિંદા કરવી નહિ. શ્રીપ્રભુને માટે બગડ્યા સુધર્યાનું કહેવામાં દોષ લાગતો નથી, કેમકે ફરી સાવધાનીથી સામગ્રી કરવામાં આવે.

ભોજન વખતે કાગ, રજસ્વલા વગેરે હીન જાતિની દષ્ટિ ન પડે એવા એકાંત સ્થાને ભોજન કરવા એમવું. ભોજન કરતાં કરતાં જળપાન કરવું ત્યારે જમણા હાથના કાંડાનો ટેકો રાખી, ડાબે હાથે જળપાત્ર ઝાડી જળ પીવું. એટલે ડાબા હાથથી જળપાન કરવામાં શાસ્ત્રે દોષ કહ્યો છે. ભોજન થઈ ચૂકે એટલે અધિકાર પ્રમાણે શુદ્ધ આચમન કરી ઉઠવું. પ્રથમ જાણ, માટીગી એ દાથ મસળ ને ઘોયા ખાદ બાર કોગળા કરવા. પછી સુખ શુદ્ધિ માટે પ્રસાદી બીટી લેવી. પછી પુરૂષે થોડીવાર ફરી વસ્ત્ર યદગ્રી વિશ્રામ લેવો. સુહાસણ સ્ત્રી-ઓએ પોતાના સ્વામીની પત્રાવમા એસી પ્રસાદ લેવો. વિધવા સ્ત્રી-

ઓએ જુદી પત્રાવલીમાં, ઈંદ્રિયો જેમ સારી રીતે નિયમમાં રહે તેવી રીતનો પરિમિત ભગવદ્ પ્રસાદ દિવસમાં એકજ વખત લેવો. ભોજન થયા પછી સુદાસણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મુખશુદ્ધિ કરી બીડી લેવી. વિધવાને પાનની બીડી ખાવાનો શાસ્ત્રમાં નિષેધ છે. માટે તેણે તો પ્રસાદિ સોપારી માત્રજ લેવી. પછી વાસણ માંજ, પોતાને ઠેકાણે ગોખરમાટીથી લીંપી ભોજન સ્થાન શુદ્ધ કરવું. સર્વ ઘરકામથી પરવારી થોડીવાર વિશ્રામ લેવો. ત્યારબાદ સહકુટુંબ બળી પોતાના સંપ્રદાયના પોષક તથા નીતિ ગ્રંથો વાંચવા તથા સાંભળવા. પુરુષોએ વર્ણ પ્રમાણે પોતપોતાના વ્યવહારિક ઉદ્દેશો નીતિપૂર્વક કરવા. સ્ત્રીઓએ શ્રી દાકોરજીની સામગ્રી વીણવા, ચૂંટવા વગેરે સેવોપયોગી કામો કરવાં.

સાંજે કરવાનો વિધિ-વૈષ્ણવોએ સાંજે સ્નાન કરી, વિધિ પ્રમાણે તિલકમુદ્રા ધારણ કરી, સેવામાં તત્પર થવું. ઉત્થાપનથી શયન પર્યંતની સેવા સ્નેહપૂર્વક કરવી. શયન થયા બાદ બહાર આવો, પોતાના બર્ણાશ્રમ પ્રમાણે સાયંસંધ્યા, ગાયત્રી તથા અષ્ટાક્ષરનો જપ, નિત્ય ખાંડ યથાવિધિ કરવા. પછી મહાપ્રસાદ લઈ પ્રથમ લખ્યા પ્રમાણે મુખ

શુદ્ધ કરી ખીડી લઇ સ્વચ્છ થવું. પછી ગામમાં ભગવત્ મંડળી કે
સત્સમાગમ જ્યાં થતો હોય ત્યાં વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણને મુખે શ્રીમદ્ભાગ-
વત, શ્રીમુખોધિની, તત્ત્વદીપ નિબંધ, ષોડશબ્રંથ વગેરે સિદ્ધાંત
બ્રંથનું સારી રીતે શ્રવણ કરવું. સંસ્કૃત ગ્રંથો વાંચી
સંભળાવનાર ન મળે તો તેનાં ભાષાંતરો તથા સંસ્કૃત ગ્રંથોનાં
સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ ન હોય તેવા ભાષાગ્રંથો વાંચવા, સાંભળવા તથા મનન
કરવા. વેદ, ગીતા, ભાગવત, અને નારદ પંચરાત્રથી
વિરૂદ્ધ ગ્રંથોનું શ્રવણ કદી કરવું નહિ. ગામમાં તેવો સત્સમાગમ
કોઇ ઠેકાણે ન થતો હોય, તો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પોતાના ઘરમાં
જ બધા કુટુંબીઓએ ભેગા મળી આગ્રહપૂર્વક સત્સમાગમ તથા
ભગવદ્દર્શન કરવું. એક દિવસ પણ હરિકથા કીર્તન વિનાનો જવા
દેવો નહિ. નારદપંચ રાત્રમાં કહ્યું છે કે:—

તદિનં દુર્દિનં મન્યે મેઘાચ્છન્નં ન દુર્દિનમ્ ।

યદિનં કૃષ્ણસંલાપકથાપીયૂષવાર્જિતમ્ ॥

અર્થ— શિવજી કહે છે કે હે પાર્વતિ ! વાદળે કરીને આચ્છા-
દિત દિવસ તેને હું દુર્દિન માનતો નથી, પણ જો દિને શ્રીકૃષ્ણ-સં-

બધી કથાવાર્તારૂપ અમૃતનું પાન કરવાનું ન મળે તે દિવસને હું
 દુર્દિન ગણું છું. માટે સત્સંભાગમ કરવાનો નિત્ય નિયમ કદી પશ્ય
 ચૂકવો નહિ.

સુવાનો વિધિ—યથાશક્તિ અષ્ટાક્ષર મંત્રનો જપ કરી શ્રી
 ગોવર્ધનનાથજી વગેરે પ્રથમ લખેલાં એકવીસ નામોનો ઉચ્ચાર
 કરી, ચરણામૃત લઈ સૂવું. ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ શ્રી ભગવાનમાં સદૈવ
 ઉત્તમ પ્રકારનો સ્નેહ રાખે એવો સુવ્રક્ષણવાન પુત્ર ઉત્પન્ન થવાની
 ઇચ્છા રાખવી. એકાદશી, દ્વાદશી અમાવાસ્યા, પૂનમ, શ્રાદ્ધ વગેરે
 વ્રત તથા પર્વના દિવસોમાં ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ અવશ્ય જીતેન્દ્રિય રહેવું

સામ્પ્રદાયિક પરચુરણ જાણવાન્તેગ વિષયો.

દીક્ષા—વૈષ્ણવોએ પ્રથમ અષ્ટાક્ષર મંત્રનો ઉપદેશ લેવો. એથી
 સાત ભક્તિનો અધિકારી થાય છે. શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન,
 અર્ચન, વંદન, અને દાસ્ય સૂધીની સાત પ્રકારની ભક્તિ કરતાં પ્ર-
 ક્ષસંબંધ કરવાને લાયક થાય છે. પછી ઈશ્વરના અનુગ્રહનું પાત્ર થાય
 ત્યારે આત્મનિવેદન કરી શકાય છે. અને તેમ થાય ત્યારે તેની ક-
 રેણી સેવા પ્રભુ સાક્ષાત અંગીકાર કરે છે. સખ્ય તથા આત્મનિવે-

દન એ એ ભક્તિનું પ્રભુ પોતે દાન કરે છે. એ ભક્તિ ભગવાનની પરમકૃપા હોય તેનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. જનોઇ લેવાથી દિગ્જેને જેમ વૈદિક કર્મો કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી ભગવાનની સેવાનો અધિકાર થાય છે. માટે જીવને ભગવત્સેવા કરવાનો અધિકારી કરવો એ બ્રહ્મસંબંધનું પ્રયોજન છે, ઉપલા બંને મંત્રથી દીક્ષા વૈષ્ણવોએ અવશ્ય લેવો. એમ “મંત્રસાર” નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે.

દીક્ષિતાય વિશેષેણ પ્રસીદેન્માન્યથા હરિઃ ।

બ્રાહ્મણઃક્ષત્રિયો વાપિ વૈશ્યઃશૂદ્રોઽથવા પુનઃ ॥

एवं स्त्रियो वा यत्नेन गुरुमेव समाश्रयेत् ।

અર્થ—દીક્ષા ધારણ કરનારપર ભગવાન વિશેષે કરીને પ્રસન્ન થાય છે. માટે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, શૂદ્ર, તથા સ્ત્રીઓ સર્વેએ પ્રયત્ને કરીને ગુરુનો ઉપદેશ લેવો. ન લેનાર એટલે દીક્ષા વગર રહેનારને દોષ કહ્યો છે. પદ્મપુરાણમાં શિવજીનું પાર્વતીપ્રતિ વચન:—

અદીક્ષિતસ્ય વામોરુ કૃતં સર્વં નિરર્થકમ્ ।

પશુયોનિ મવાપ્નોતિ દીક્ષાહીનો યૃતો નરઃ ॥

અર્થ—જેણે દીક્ષા ધારણ કરી નથી, તેનાં કરેલાં સર્વ સત્કર્મો નિષ્ફળ થાય છે અને મૂઝા પછી તેને પશુયોનિ પ્રાપ્ત થાય છે.

ગુરુનાં લક્ષણ—દીક્ષા ગુરુ પાસે લેવાતી છે, માટે હિપલા મંત્રો ત્રાતી દીક્ષા કેવા ગુરુપાસે લેવી તે પ્રથમ જાણવું જોઈએ. ગુરુ એ જો અક્ષરમાં એવો અર્થ સમાયજો છે કે:—

ગુશબ્દસ્ત્વંધકારઃ સ્યાદ્રુશબ્દસ્તન્નિરોધકૃત્ ।

અંધકારનિરોધત્વાદ્રુરિત્યભિધીયતે ॥

અર્થ—ગુ શબ્દ અંધકાર વાચક છે અને રુ શબ્દ તેનું રૂંધન સૂચક છે. અર્થાત્ શિષ્યની બુદ્ધિમાં રહેલા જે અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર તેનો સદ્બોધરૂપ દીપકના પ્રકાશે કરીને જે નાશ કરે તેજ ખરા ગુરુ કહેવાય. વળી શ્રીમદ્વાચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ “તત્ત્વદીપ નિઅંધ” માં આજ્ઞા કરી છે કે:—

કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્ય દંભાદિરહિતં નરં ।

શ્રીભાગવતતત્ત્વજ્ઞં મજોજ્જિજ્ઞાસુરાદરાત્ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની સેવામાં પરમચતુર અને દંભ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વિગેરે સર્વ દુર્ગુણોથી રહિત શ્રીમદ્ ભાગવતના તત્ત્વને સમજનાર એવા લક્ષણવાન પુરુષને શિષ્યે પરમ આદરથી ગુરુ કરવા.

શિષ્યનાં લક્ષણ—દોષાતત્ત્વ પ્રકાશિકામાં કહ્યું છે કે:-

શાંતો વિનીતઃ શુદ્ધાત્માશ્રદ્ધાવાન્ધારણક્ષમઃ ।

સમર્થશ્ચ કુલીનશ્ચ પ્રાજ્ઞઃ સચ્ચરિતો યતી ॥

एवमादि गुणैर्युक्तः शिष्यो भवति नान्यथा ।

અર્થ—શાંત. નમ્ર, નિષ્કપટ, શ્રદ્ધાળુ ધારણાવાળો, સામર્થ્ય વાળો, કુળવાન વિવેકી, સદાચરણી તથા શ્રુતેન્દ્રિય વગેરે જે યુક્ત હોય તેજ શિષ્ય થવાને લાયક છે. બીજો નથી. જી અને પુરુષ બન્ને દંપતીઓએ એકજ ગુરુ કરવાથી પરસ્પર ભાષ બેનનો સં-

બંધ ગણાય માટે બન્નેએ એકજ ગુરુ કરવા કે નહીં એ શંકાનું
 સમાધાન-ઉપદેશમંત્ર લેવાથી જે પરસ્પર ભાષ બેનનો સંબંધ
 થાય છે, તે અલૌકિક સંબંધ છે. અને વિવાહ થવાથી ઃ સ્ત્રીપુરુષ
 નો જે સંબંધ થાય છે, તે લૌકિક સંબંધ કહેવાય છે. જે સંબંધ
 અલૌકિક છે તે ભગવદ્ સંબંધી છે અને નિત્ય છે, ને લૌકિક જે
 સંબંધ તે વ્યવહાર સંબંધી છે ને અનિત્ય છે, માટે લૌકિક સંબંધ-
 ને અલૌકિક સંબંધ સાથે સરખાવી દોષરૂપ કરવો તે અર્ધાટત છે.
 તેનું દક્ષિંત મહાભારતમાં કહ્યું છે કે, જૈતમે પોતાના શિષ્ય
 ઉત્તંકને પોતાની કન્યા પરણાવી છે, જે વિદ્યાદાતા પિતા સમાન
 છે, તો તેની પુત્રી બેન થઈ; જે દોષ હોય તો જૈતમ આપેજ
 કેમ ? માટે તેમ નથીજ ગણાતું, વળી બ્રહ્મવૈવર્તમાં કહ્યું છે કે,

અન્નદાતા મયત્રાતા પત્નીતાતસ્તથૈવચ ।

વિદ્યાદાતા મંત્રદાતાપંચૈતે પિતરઃ સ્મૃતાઃ ॥

અર્થ—અન્નથી પોષણ કરનાર, ભયથી પ્રાણને બચાવનાર,
 સસરો, વિદ્યા આપનાર, મંત્રનો ઉપદેશ આપનાર આ પાંચે ને પિ-

તા કહ્યા છે તેમાં સસરો પિતા થયો તો તેની પુત્રી જેન થઇ ત્યારે પરણવાનું પ્રયોજન તે વ્યર્થ થયું. પણ તેમ નથી કારણ કે જે ઉપર લખેલા પાંચે પ્રકારના પિતા કહ્યા છે તે પિતા સમાન પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખવા સાર કહ્યા છે તેથી જન્મ આપનાર પિતા કહી શકાય નહીં. તેમજ એક ગુરુનો ઉપદેશ લેવાથી કાંઈ ભાઈ જેન કહી શકાય નહીં, માત્ર અઘોરિક સંબંધમાં ભાઈ જેનોના જેવો સ્નેહ રાખવાનો સંબંધ કહ્યો છે, માટે એકજ ગુરુ કરવાના મહાત્મ્યનો આ શ્લોક છે—

આચારો ધર્મમાર્ગશ્ચ ગુરુમંત્રશ્ચ દેવતા ।

દંપત્યપત્યમૃત્યાચૈરેકીકૃત્ય મહત્ફલમ્ ॥

અર્થ — સ્ત્રી તથા પુરુષ, તથા પુત્ર, તથા ચાકર એ સર્વે મળી એક સદાચાર, એક ધર્મ, એક ગુરુ એકજ મંત્ર એકજ દેવતાનો આશ્રય કરવો. એ કરવાથી મોટું ફળ થાય છે, તેવું સાધન દાપિકા નામના ગ્રંથમાં કહેલું છે. વૈષ્ણવોને વિષ્ણુ : પંચક્રત કરવાની આવશ્યકતાનો વિષય, પદ્મપુરાણમાં ઉત્તરખંડમાં છેવટના અધ્યાયમાં કહેલું છે તે શ્લોક—

કૃષ્ણજન્માષ્ટમી રામનવમ્યેકાદશી વ્રતં ।

વામનદ્વાદશીતદ્વન્નૃહરેસ્તુચતુર્દશી ॥

વિષ્ણુપંચકમિત્યેવં વ્રતં સર્વાઘનાશનં ।

નિત્યં નૈમિત્તિકં કામ્યવિષ્ણુપંચવ મેવહિ ॥

અર્થ—કૃષ્ણજન્માષ્ટમી ૧ રામનવમી ૨ ચૌવીસ એકાદશી મળીને એક વ્રત ૩ વામનદ્વાદશી ૪ નરસિંહ ચૌદસ ૫ એ પાંચે વ્રતો વિષ્ણુ સંબંધી છે, સર્વે પાપોને દૂર કરનારાં છે, અને નિત્ય છે, માટે એ પાંચે વ્રત વૈષ્ણવોએ અવશ્ય કરવાં. તેથી બીજા અન્ય દેવતાનાં વ્રતો છે તે તે દેવતાનાં જે અનન્ય ભક્તો છે તેઓને તે કરવાનાં કહ્યાં છે. જે કરવાથી તે તે દેવતાઓની વ્રત કરનારા ઉપર પ્રસન્નતા થાય છે. તેમજ વિષ્ણુ ભક્તોએ પોતાના ઈષ્ટ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને પ્રસન્ન કરવા સાર ઉપર લખેલાં પાંચે વ્રતો કરવાં.

તુળસીનીમાળા (કંઠી) ધારણ કરવી તે વિષે નિર્ણય સિંધુમાં પુરાણનું વાક્ય—

નિવેદ્ય કેશવે માર્લાં તુલસીકાષ્ઠસમ્ભવાં ।

વહતે યો નરો ભક્ત્યા તસ્ય નૈવાસ્તિ પાતકમ્ ॥

અર્થ—તુલસીના કાષ્ઠથી બનેલો માળા શ્રીહરીને પ્રથમ અર્પણ કરીને પછી તે માળાને બાવસહિત પહેરે છે તેના શરીરમાં પાતક રહેતું નથી. એ મંત્રથી ભગવાનને ધરાવીને પ્રસાદી કરવી. પછી તે માળા ધારણ કરવી તેનો મંત્ર, નિર્ણયસિંધુમાં પુરાણનો શ્લોક—

તુલસીકાષ્ઠસમ્ભૂતે માલે કૃષ્ણ જન પ્રિયે ।

વિભર્મિ ત્વામહં કંઠે કુરુ માં કૃષ્ણવલ્લભમ્ ॥

એ મંત્ર બણીને માળા પહેરવી—તુલસી માળાનું માહાત્મ્ય—સ્કંધપુરાણના માર્ગશીર્ષ માહાત્મ્યમાંનો શ્લોક:—

તુલસીકાષ્ઠમાલાભિર્મૂષિતઃ પુણ્યમાચરેત્ ।

પિતૃણાં દેવતાનાં ચ કૃતંકોટિગુણં કલૌ ॥

અર્થ—પિતૃ કાર્ય અને દેવ કાર્યને વિષે તુળસીમાં માળા.૫-
હેરીને કાર્ય કરે તો તેને કળીયુગમાં કોટી ગણ્યું ફળ મળે છે. તુળ-
સીની માળા સદૈવ ધારણુ ન કરે તો દોષિત થવાય છે. • તે વિષે
સ્કંધપુરાણમાં લખ્યું છે કે—

येषां न तुलसी माला ते नरा मूढमानसाः
अन्नं विष्टा जलं मूत्रं पीयूषं रुधिरं भवेत् ॥
अतस्सर्वेषु कालेषु न त्याज्या कंठमालिका ।
क्षणार्धस्तद्विहीनो यो विष्णुद्रोही न संशयः ॥

અર્થ—જેણે કંઠમાં તુળસીની માળા ધારણુ કરી નથી, તે
મૂઢ્યુદ્ધિવાળા જાણુવા, અને તે અન્ન ખાય છે તે વિષ્ટા ખરાખર છે,
અને તે જળનું પાન કરે છે તે મૂત્ર ખરાખર છે; અને તે દૂધ
પીએ છે તે રુધિર ખરાખર છે. એ કારણુ માટે કંઠમાંથી તુળસી
માળાનો કોઇપણ કાળે ત્યાગ ન કરવો. જે અર્ધક્ષણુ માત્ર પણુ
ત્યાગ કરે તો શ્રીવિષ્ણુનો દ્રોહી થાય તેમાં સંશય નથી.

સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને પાળવાના નિયમો.

સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિની સેવા કરવી એજ પરમધર્મ છે. કદી પણ પતિની આજ્ઞા લોપવી નહીં, પોતાના સ્વામિ શિવાય કોઇપણ પરપુરુષમાં મન દોડાવવું નહીં. વ્યભિચાર કરનારી સ્ત્રીઓને શાસ્ત્રમાં જે દોષ કહેા છે તે વિષે શ્લોક—

યાવંતો રોમકૂપાઃ સ્યુઃ સ્ત્રીणां गात्रेषु निर्मिताः ।

तावद्वर्षसहस्राणि नर्कं ताः पर्युपासते ॥

અર્થ—પરપુરુષ સાથે વ્યભિચાર કરનારી સ્ત્રીઓના અંગ ઉપર જેટલાં રવાટાં છે તેટલા હજાર વર્ષસુધી કુંભીપાક નામના નર્કમાં દુઃખ ભોગવવું પડે છે માટે જીતેન્દ્રિયપણું દૃઢ રાખી પતિની આત્મા પ્રમાણે સેવામાં તત્પર રહેવું; પણ સ્વતંત્રપણાથી કંઈ પણ કરવા જવું નહીં.

વિધવા સ્ત્રીઓના નિયમ—વિધવા સ્ત્રીઓને પતિ • મુવા પછી વિચિત્ર પ્રકારનાં કાયા રંમનાં વસ્ત્ર પહેરવાં નહીં અને કોઇ

પણ પરપુરુષનો સંગ તથા પરપુરુષ સાથે બાપણનો વ્યવહાર કદાપિ રાખવો નહીં. જીવતાં સુધી પોતાની સર્વ ઈદ્રિયોને વશ રાખી, હરિ સેવા, રમણ, કીર્તન, અને વારતામાં પોતાના મનને પરાયણું કરવું, દુઃસંગનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મચારીના જે ધર્મો કહ્યા છે, તે ધર્મ વિધવા સ્ત્રીઓએ નિયમપૂર્વક અવશ્ય પાળવા.

હાલમાં ભૂતળપર શ્રીવદ્ધલકુળમાં જે ગોસ્વામિ બાળકો બિરાજે છે તેમના જન્મ દિવસોની યાદી—

ચૈત્ર શુદ્ધ ૩ શ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજી કામબનવાળા.

ચૈત્ર વદી ૧ શ્રી દ્વારકેશલાલજી પોરબંદરવાળા શ્રી બનશ્યામલાલ-
જીના લાલજી.

વૈશાખ વદી ૧૧ શ્રી દેવકીનંદનજી ઈંદોરવાળા.

જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૯ શ્રી દ્વારકેશલાલજી મુંબઈવાળા.

જ્યેષ્ઠ વદી ૧૪ શ્રી વાગીશલાલજી મુંબઈવાળા.

અશાઢ શુદ્ધ ૨ શ્રી ગોપાલલાલ કામબનવાળા.

અશાઢ શુદ્ધ ૨ શ્રી વલ્લભલાલજી ખેડવાળા.

અશાડ શુદ્ધી ૩ શ્રી વલ્લભલાલજી કામવનવાળા. શ્રી દેવકીનંદન-
જીના લાલજી.

અશાડ શુદ્ધી ૮ શ્રી ધનશ્યામલાલ પોરબંદરવાળા. ગાદીએ બિરા-
જ્યા ફાગણ સુદ ૧૩.

અશાડ વદી ૧૩ શ્રી બાલકૃષ્ણલાલજી કાંકરોલીવાળા.

આવણ શુદ્ધ ૩ શ્રી દામોદરલાલ ચાંપાસનીવાળા.

આવણ વદી ૧ શ્રી ગોવર્ધનલાલજી ડીકેત શ્રીજીદ્વારવાળા.

આવણ વદી ૮ શ્રી કન્હૈયાલાલજી ગોકુળવાળા.

આવણ વદી ૧૨ શ્રી વિક્રમનાથજી ચોપાસનીવાળા.

આવણ વદી ૩૦ શ્રી કન્હૈયાલાલજી મુંબાઈવાળા.

ભાદ્ર શુદ્ધી ૭ શ્રી વ્રજરતનજી સુરતવાળા.

ભાદ્ર શુદ્ધી ૧૨ શ્રી ગોકુલનાથજી મુંબઈ. મોટા મંદીરવાળા.

ભાદ્ર શુદ્ધી ૧૨ શ્રી અનિરુદ્ધજી બેટવાળા.

ભાદ્ર કૃષ્ણ ૩ શ્રી ગોવર્ધનલાલ મુંબઈવાળા.

ભાદ્ર વદી ૩ શ્રી દામોદરલાલજી પોરબંદરવાળા શ્રી ધનશ્યામલા-
લજીના લાલજી.

ભાદ્ર વદી ૮ શ્રી મુરલીધરજી કોટાવાળા.

ભાદ્ર વદી ૧૩ શ્રી ગિરધરલાલજી શેરગઢવાળા.

આસો વદી ૩ શ્રી ધનશ્યામલાલ મુંબઈવાળા.

આસો વદી ૧૩ શ્રી વ્રજપાલજી મથુરાજીવાળા.

કાર્તિક સુદી ૬ શ્રી પુરપોત્તમલાલજી અમરેલીવાળા.

કાર્તિક વદી ૧ શ્રી રમણલાલજી મથુરાવાળા.

કાર્તિક વદી ૭ શ્રી ગોપાળલાલ કોટાવાળા.

કાર્તિક વદી ૭ શ્રી ગોપાળલાલજી મથુરાવાળા.

માગશર સુદી ૧૧ શ્રી વલ્લભલાલજી ચાપાસનીવાળા. જુનાગઢની
ગાદીએ.

માગશર સુદી ૧૩ શ્રી જીવનલાલજી પોરબંદરવાળા.

માગશર વદી ૭ શ્રી રણછોડલાલ પોરબંદરવાળા. શ્રી જીવનલાલ-
જીના લાલજી.

પોષ સુદી ૪ શ્રી ગોપેશ્વરજી શ્રી ત્રિલોકેશરાયજીની ગાદીએ બિ-
રાજે છે.

પોષ સુદી. ૬ શ્રી દામોદરલાલજી ટીકેત ગોવરધનલાલજીના
લાલજી.

પોષ સુદી ૭ શ્રી રણછોડલાલ કોટાવાળા.

પોષ વદી ૧૧ શ્રી રણછોડલાલજી રાજનગરવાળા શ્રી મધુસુદન
લાલજીના લાલજી.

મહા સુદી ૪ શ્રી મધુસુદનલાલજી રાજનગરવાળા.

મહા સુદી ૧૫ શ્રી ગિરિધરજી કાશીવાળા.

મહા વદી ૧૨ શ્રી પદ્મન્નલાલજી બેટવાળા.

ફાલ્ગુન સુદી ૩ શ્રી ગિરિધરજી સુરતવાળા.

ભૂતળપર નહિ બિરાજતા કેટલાએક બાળકોના
ઉત્સવની યાદી.

ચૈત્ર વદી ૯ શ્રી ગોલિંદલાલજી જુનાગઢ.

વૈશાખ સુ. ૧૧ શ્રી મદુલાલજી ગિરિરાજ.

વૈશાખ વદી. ૧૪ શ્રી વિક્રમેશજી પોરબદર.

જેઠ સુદ. ૧૩ ટીકેત ગિરિધારીજી મહારાજ

જેઃ સુદ. ૧૫ શ્રી જીવનલાલજી કાશી.

આષાઢ સુ. ૪ શ્રી ધનશ્યામલાલજી કોટા.

આષાઢ સુ. ૭ શ્રી પન્નાલાલજી માંડવી.

આષાઢ સુ. ૭ શ્રી ગોવિન્દલાલજી કામવન.

આષાઢ સુ. ૮ શ્રી દ્વારકાનાથજી પોરબંદર.

આષાઢ સુ. ૧૨ શ્રી ત્રિહૂલરાયજી મુંબાઈ.

આષાઢ વદી ૧ શ્રી ગોકુલેશજી જૂનાગઢ.

આષાઢ વદી ૮ શ્રી યદુનાથજી સુરત.

આષાઢ વદી ૧૦ શ્રી વ્રજરતનજી નડિઆદ.

આષાઢ વદી ૧૩ શ્રી ગોકુલેશજી મુંબાઈ

આષાઢ વદી ૧૪ શ્રી ગોપાળલાલજી વડોદરા.

શ્રાવણ સુદ ૨ શ્રી કન્હૈયાલાલજી કોટા

શ્રાવણ સુદ ૨ શ્રી વલ્લભલાલજી મુંબાઈ.

શ્રાવણ સુદ ૬૪ શ્રી ગોવિંદલાલજી ધન્દોર.

શ્રાવણ વદી ૫ શ્રી ચીમનલાલજી મુંબાઈ.

શ્રાવણ વદી ૮ શ્રી બાલકૃષ્ણજી રાજનગર.

શ્રાવણ વદી ૮ શ્રી મુરલીધરજી બેટ.

શ્રાવણ વદી ૯ શ્રી વ્રજેશજી જામનગર.

શ્રાવણ વદી ૧૦ શ્રી ગોપિકેશજી મુંબાઈ.

શ્રાવણ વદી ૧૪ શ્રી વલ્લભજી ખંભાત.

ભાદરવા સુ. ૨ શ્રી ગિરિધરલાલજી કાંકરોલી.

ભાદરવા સુ. ૮ શ્રી મુરલીધરજી ચાપાસની.

ભાદરવા સુ. ૧૫ શ્રી ત્રિકમજી સુરત.

ભાદરવા વદી ૪ શ્રી ગોપાળલાલજી શ્રી ગોકુળ.

ભાદરવા વદી ૬ શ્રી વ્રજવલ્લભજી જૂનાગઢ.

ભાદરવા વદી ૭ શ્રીધનશ્યામજી સુરત.

ભાદરવા વદી ૧૧ શ્રી નૃસિંહલાલજી મુંબાઈ.

આસો વદી ૫ શ્રી વ્રજનાથજી જામનગર.

આસો વદી ૯ શ્રી મગનલાલજી સુરત.

કાર્તિક સુદી. ૩ શ્રીવલ્લભજી શેરગઢ.

કાર્તિક સુદી. ૭ શ્રીલાલમણિજી મુંબાઈ.

કાર્તિક સુ. ૮ શ્રી પન્નાલાલજી શ્રીજીદાર.

કાર્તિક સુ. ૧૪ શ્રી જીવનલાલજી કોટા.

કાર્તિક સુ. ૧૫ શ્રી રઘુનાથલાલજી કોટા.

કાર્તિક વદ ૧૩ શ્રી મગનલાલજી વેરાવળ.

કાર્તિક વદી ૧૪ શ્રી જ્યદેવલાલજી વીરમગામ.

માગશર સુ. ૫ શ્રી જીવનલાલજી મુંબાઈ.

માગશર સુ. ૭ શ્રી ગોકુળનાથજી શ્રીગોકુળ.

માગશર સુ. ૭ શ્રી વ્રજનાથજી મથુરાજી.

માગશર સુ. ૧૦ શ્રી દામોદરજી વેરાવળ.

માગશર સુ. ૧૧ શ્રી કલ્યાણરાયજી મથુરા.

માગશર વદી ૧૨ શ્રી વ્રજભૂષણજી-રાજનગર.

પોષ સુ. ૨ શ્રી વ્રજજીવનજી-પોરબંદર.

પોષ વદ ૨ શ્રી પુરૂષોત્તમજી મથુરા.

મહા સુદ ૧ શ્રી દાણીરાયજી મુંબાઈ.

મહા સુદ ૧૦ શ્રી ગોકુલાધીશજી મુંબાઈ.

ફાગણ સુ. ૧૨ શ્રી કુંજલાલજી ચાપાસની

ફાગણ વદ ૮ શ્રી બાપુરાયજી જામનગર.

શાગણુ વદ ૧૨ કાકા શ્રી ગિરિધરજી શ્રીજીદ્વાર.

શાગણુ વદ ૧૩ શ્રી વ્રજરાયજી રાજનગર.

એ જન્મ તિથિઓ ગુજરાતી અમાન્ત માસ પ્રમાણે ગણવી, તે પોત પોતાના ગુરૂના જન્મ દિવસે ભગવત્ સેવા બિરાજતી હોય તેને સારી સામગ્રી અંગીકાર કરાવવી અને યથાશક્તિ વૈષ્ણવો તથા બ્રાહ્મણોને પ્રસાદ લેવડાતી આપો દિવસ ઉત્સાહમાં ધોળ મંગળા કીર્તનાદિ કરીને રહેવું. અને જન્મ દિવસે તથા પવિત્રાની યથા શક્તિ ભેટ કાઢી હોય તે પોતાના શ્રી ગુરૂજી જ્યાં બિરાજતા હોય ત્યાં ચોકસ રીતે પહોંચાડી દેવી.

નિષેધના ત્યાગનો શ્લોક—

यद्यच्छास्त्रे निषिद्धं तु तत्प्रयत्नेनवर्जयेत् ॥

અર્થ—જે વસ્તુ શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલી હોય તેને પ્રયત્ને કરીને ત્યાગ કરવી. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સરતા એ છ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવો. પરસ્ત્રી નર્કસમાન ગણી કદાપિ તેનો સંગ કરવો નહીં તેમજ દુર્જન બહિર્મુખ અને નારિતકનો સંગ કરવો

નહી. માતા, બેન, દીકરી વગેરે કોમપણ સ્ત્રીની સાથે એકાન્તમાં બેસવું નહીં. તેમજ ગુહ્યભાષણ પણ કરવું નહીં. પરસ્ત્રીનો સંગ આલોક ને પરલોકને નાશ કરનારો છે. દશમીના વેધવાળી : એકાદશી કરવી નહી. જયંતીવ્રતો વિદ્વાતિથિઓમાં કરવાં નહીં. તામસી અહાર કરવો નહીં, સૂતકીનું અન્ન, એકાદશાનું ભોજન, ખારમાનું ભોજન, પ્રેતભોજન વગેરેનો ત્યાગ કરવો—લસણ, ડુંગળી (કાંદા) ગંજર કાળીંગડુ, તડબુચુ, રાતો મુળો, ઘોળું વંત્યાક, તથા કેફ ચઢે એવા પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો. જુગાર રમવો નહીં, જળ ગળ્યા શિવાય પીવું નહિ જુઓ ભાગવત એકાદશસ્કંધમાંનું વચન—

વસ્ત્ર પૂતં પિબેજ્જલં ॥

વસ્ત્રથી ગળેલું એવું પવિત્ર જળ પીવું. વળી ધર્મશાસ્ત્રમાંનું વચન

પ્રત્યક્ષં લવણં માંસં માંસંતોયમગાલીતમ્ ।

ચર્મવારિ ભવેન્માંસં માંસમન્નમશોધનમ્ ॥

અર્થ—હાથોહાથ આપેલું મીઠું અને મળ્યા વિનાનું જળ, કાસનું પાણી અને વીણ્યાવિનાનું અન્ન એટલાં ચાર માંસ ખરોખર

છે. અને વળી છાસઠ અપરાધમાં પણ લખ્યું છે કે જો વૈષ્ણવ ગળ્યાવિનાનું જળ સેવામાં વાપરે તો તેને ૧૦૦ વર્ષસુધી વૈતરણી નદીમાં નર્ક દુઃખ ભોગવવું પડે છે. માટે જળ ગળ્યા શિવાય કોઈ કામમાં બિલકુલ વાપરવુંજ નહીં. ગરણું ઘટપોતવાળું જાડું રાખવું, છિદ્રવાળું ન રાખવું. તેમજ દૂધ, મધ, તેલ, ધી, સરસીઉં વિગેરે જે પાતળા પદાર્થો છે, તેઓને પણ કોઈ કાળે ગળ્યા શિવાય ઉપ-યોગમાં લેવા નહિ. હિંમનો રસ માત્ર લેવાને ધર્મશાસ્ત્રમાં છુટ આપેલ છે, માટે તેજ રસના ગાંગડા સુકા હોય તે ખાંડી વસ્ત્રથી ચાળીને પછી તે વાપરવી. બાંધેલી કામમાં લેવી નહિ. રસોધના ચૂલા ઉપર કંતાનનો ચંદરવો બાંધવો અને હમેશા ચંદરવાને તથા રસોધના સ્થાનને ઝાડી સ્વચ્છ રાખવાં. તેલ વિગેરેના દીવા ઉપર કોઈ જીવ ન પડે એવી કાનસ વિગેરેની ગોઠવણ રાખવી. ચાત્રે તેટલો ઉપાય જીવ અચાવવામાં અવશ્ય કરવો જોઈએ. આટો પણ રોજ દિને ચાળીનેજ વાપરવો. જળ પણ ગળ્યા શિવાય બિલકુલ નજ વપરાય તેવી સવારમાંથીજ તજવીજ રાખવી. લાકડાં છાણાં ખંખેર્યા શિવાય ઝટ ચૂલામાં ચૂકવાં નહીં. દૂધ, દહિં, છાશ,

એ પદાર્થોને તાંગાના પાત્રમાં રાખવાં નહીં. દૂધમાં લવણ મળવાથી સુરાપાન ગણાય છે, તેમજ દૂધમાં ગોળ ભેળવવાથી ભાવદુષ્ટ થઈ જાય છે. મસુરની દાળ તથા મોગરી ભાવદુષ્ટ છે માટે ખાવાં નહિ. ચુલામાંથી બલતાની એક જોળ ગયા પછી ઉપર તપેલી મૂકવી શાથી જે પ્રથમ જવાળા નિષિદ્ધ કહેલી છે. અફીણુ, તમાકુ, છીકણી, ભાંગ, ગાંજો, માજમ, બીડી વિગેરે વ્યસન માત્ર એકે કરવું નહિ. જેથી નરકથી પ્રાપ્તિ થાય છે. માતા, પિતા, વૃદ્ધ, ગુરુ અને દેવની સાનિધ્યમાં, વૈષ્ણવ મંડળીમાં, ભગવત કથામાં ભગવન્મંદિરમાં, સંતની સમિપમાં, રાજ તથા રાજકીય મનુષ્યની સમિપમાં, વિદ્વાનની સામે અને બ્રાહ્મણની સામે, અસંખ્યતાથી પગ ઉપર પગ ચડાવી બેસે અથવા તો જાંચે આસને બેસે તો પોતાનું કરેલું પુણ્ય નાશ પામે ને તે સર્પની યોનિને પામે છે; માટે આપણાથી મોટા હોય તેના સાથે નમ્રતા રાખવી તથા આપણા બરોબરીઆ હોય તેની સાથે મિત્ર ભાવ અને આપણાથી ગરીબ હોય તેના ઉપર દયા રાખવી. એક પોતાના ધર્મમાં રહી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને વિષે દૃઢપ્રેમથી ભક્તિ કરવી પણ કોઈના ધર્મની, શાસ્ત્રની, દેવની, બ્રાહ્મ-

જુની, સંતની, રાજની, સ્ત્રીની કોઈની પણ નિંદા કરવી નહીં. નિંદા કરવાથી વિદ્યાત્માનો કોપ તે પ્રાણીપર થાય છે તેથી શ્રીહરિની પ્રાપ્તિમાં અંતરાય થાય છે માટે વૈરભાવ સર્વથા અંતરમાં રાખવો નહીં. તે વિષે ગીતાજીમાં અ. ૧૨ માં જુઓ.

निर्वैरसर्वभूतेषु यः समामोति पांडव

જેને વૈરભાવ અંતરથી પ્રાણીમાંથી ટળી ગયો છે તેજ મને પામે છે, તેનેજ વૈષ્ણવ જાણવો. તેમજ નિષિદ્ધ અહાર કરવાની યુદ્ધિ બ્રષ્ઠ થાય છે ને યુદ્ધિનો નાશ થવાથી આત્માનો નાશ થાય છે એવું શ્રી ગીતાજીમાં શ્રીમુખથી કહ્યું છે તે વચન —

बुद्धिनाशात्प्रणश्याति

અર્થ—યુદ્ધિનો નાશ થવાથી હું કોણ છું ને મારું શું કર્તવ્ય છે એમ નિલ અનિલ વસ્તુનો વિવેક ન રહેવાથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી. અને વિમુખ થાય છે. હું પ્રભુને દાસ છું ને પ્રભુ મારા સ્વામી છે તેમની ભક્તિ કરવી એજ મારું કર્તવ્ય છે એવું જ્ઞાન રહેતું નથી.

ગુરુ શિષ્ય સંવાદ સંક્ષેપ.

૪૭

શિષ્ય--જય કૃપાનાથ ! વૈષ્ણવનું કર્તવ્ય શું ?

ગુરુ--વર્ણાશ્રમ ધર્મપૂર્વક શ્રી કૃષ્ણભક્તિ.

શિષ્ય--ભક્તિ કેમ કરવી ?

ગુરુ--ભક્તિ નવ પ્રકારે કરવી.

શિષ્ય--નવપ્રકાર તે કયા કયા ?

ગુરુ--શ્રવણ કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન વંદન, દાસ્ય,
• સખ્ય, આત્મનિવેદન એ નવધા ભક્તિથી સેવન કરવું.

શિષ્ય--એ પ્રકારે સેવન કરવાથી શું ફળ મળે ?

ગુરુ--સેવા એજ સેવાનું ફળ છે, કારણ કે પ્રથમ સાધન
અવસ્થામાં જે સાધનરૂપ હતી તેજ ભગવદ્કૃપાથી પ્રેમસક્ષણા ઉત્પન્ન
થયાબાદ પ્રેમસહિત તે ઉપર લખેલીજ નવધા ભક્તિઓ રજૂરૂપ
થાય છે.

શિષ્ય--મહારાજ આપનો પુષ્ટિમાર્ગ શાસ્ત્રમાં કલો છે ?

ગુરુ--પુષ્ટિમાર્ગ, વેદ ગીતા ભાગવતદિકમાં જે ભક્તિ માર્ગ

કહ્યો છે તેજ છે. જેમકે એક વસ્તુનાં જે નામ હોય, તેમજ ઉપર લખેલા શાસ્ત્રમાં જે ભક્તિ માર્ગ છે તેનેજ પુષ્ટિમાર્ગ કહિએ છીએ.

શિષ્ય—મહારાજ ! ભક્તિના ભેદો તો બહુ પ્રકારના કહ્યા છે તેમાં પુષ્ટિ ભક્તિ માર્ગ તે કયો ?

ગુરુ—શાસ્ત્રમાં સગુણ ભક્તિના ભેદ એકાશી પ્રકારના કહ્યા છે ને ખ્યાશીમી જે નિર્ગુણભક્તિ કહી છે તેજ પુષ્ટિભક્તિનો માર્ગ એના ધણા પર્યાય શબ્દો છે તે આ પ્રમાણે:-પુષ્ટિભક્તિ, પ્રેમલક્ષણા નિર્ગુણભક્તિ, તીવ્રભક્તિ, અવ્યભિચારીભક્તિ, અચળભક્તિ, નિર્મળ ભક્તિ, પરાભક્તિ, વીગેરે નામોથી જે પ્રસિદ્ધ છે તેનેજ આપણા સંપ્રદાયમાં પુષ્ટિભક્તિમાર્ગના નામથી કહીએ છીએ; માટે શાસ્ત્રમાં પુષ્ટિમાર્ગ કયો ? એવી શંકા કદાપિ કરવી નહીં.

શિષ્ય—મહારાજ ! પુષ્ટિમાર્ગમાં ચાર પુરુષાર્થ તે કયા મને કૃપા કરી કહેશો.

ગુરુ—શાસ્ત્રમાં ચાર પુરુષાર્થ ગણાવેલાં છે, તેનાં પ્રત્યેકનાં લક્ષણને ફળ જીવંત જીવંત કહેલાં છે. પણ પુષ્ટિમાર્ગમાં તો ધર્મ એટલે દાસ્યપણું રાખી નિષ્કામવાસનાથી શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની સેવા કરવી,

૪૫ એજ મુખ્ય ધર્મ કહ્યો છે. અને અર્થ પણ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને મળવાનો રાખવો, એ છે. •

હામ—શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના દરશનની ઇચ્છા રાખવી તેને કહ્યો છે.

મોક્ષ—અહંતામમતા મૂકી શ્રીકૃષ્ણના ચરને રહેવું તેને કહ્યો છે, માટે વૈષ્ણવોએ આ લોકમાં તથા પરલોકમાં શ્રીકૃષ્ણની રનેહ-પૂર્વક સેવા કરવી એથી બીજું મોક્ષદાન ઇચ્છવું નહીં, જે સુખ ભજનાનંદમાં છે, તે સુખ ઇશ્વરમાં મળી જવાથી નથી, માટે ઇશ્વરનું ભજન કરવા માટે જીવનમુક્ત પુરૂષો દેહધારણ કરીને ઇશ્વરને ભજે છે.

[શિષ્ય—મહારાજ ! પુષ્ટિભક્તિ શબ્દને અર્થ કૃપા કરી કહેવાની આજ્ઞા કરશો.

ગુરુ—પુષ્ટિ એટલે ઇશ્વરનો અનુગ્રહ. જે માર્ગમાં ઇશ્વરના અનુગ્રહનું મુખ્ય કારણ રહેલું છે તે ભક્તિના માર્ગને પુષ્ટિમાર્ગ કહીને કહ્યો છે. ઇશ્વરના અનુગ્રહ શિવાય નિર્ગુણ ભક્તિમાર્ગમાં કોઈ પણ જીવની પ્રવૃત્તિ થતી નથી. તેથી તેને પુષ્ટિમાર્ગ એવું નામ

કહેવામાં આવે છે.

૫૦

શિષ્ય—ગુરને શું પૂછુંપુરુષોત્તમ, વા દેવ, કે પૂજ્ય માનવા?

ગુર—તમારી જેવી પત્રીત્ર ભાવના હોય તે પ્રમાણે તમે માનો; પણ ગુરએ એમો તો સાક્ષાત્ પૂછું પુરુષોત્તમ છીએ, અને દેવ છદ્ધએ એમ માની ધર્મવિરુદ્ધ આચરણ કરવાં નહીં, ધર્મ વિરુદ્ધ આચરણ કરે તો પાપ થાય છે.

શિષ્ય—ગુરએ શિષ્યને અને શિષ્યાને કેવાં માનવાં? ગુર—શિષ્ય શિષ્યાને પોતાના પુત્ર પુત્રીવત્ માનવાં જોઈએ. અને જેમાં તેઓનું હિત સમાધું હોય તેવા ઉપદેશો દેતા રહેવું.

શિષ્ય—જય મહારાજ ! વૈષ્ણવ કોને કહેવો ?

ગુર—શ્રીમદાચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ નિબંધવ્યાજ્યામાં વિષ્ણુપુરાણનું વચન લખેલ છે તે શ્લોક:—

ન ચલતિ નિજ વર્ણ ધર્મતો યઃ સમમાતિરાત્મ સુહૃદ્વિષંસપક્ષે ।
નચ હરાતિ નચ હંતિ કિંચિદુચ્ચૈર્જિતમનસં તમવોદિ વિષ્ણુમક્તં ॥

અર્થ—જેનામાં બાહ્ય અને અબ્યંતર વૈષ્ણવ ધર્મ દેખાતા હોય અથવા જેને વૈષ્ણવગુરુ પાસેથી વિધિપૂર્વક વૈષ્ણવ મંત્રની દીક્ષા મળી હોય, અને જે પોતાના વર્ણાશ્રમધર્મમાંથી ચૂકાયેલા ન થાય, શત્રુ મિત્રને સમાન દેખે, ક્રોધની વસ્તુ ચોરે નહિ, ક્રોધપણ પ્રાણીની હિંસા કરે નહિ, ક્રોધને ક્રોધ થટ્ટી ભાવણ કરે નહિ, સર્વ પ્રાણીમાત્ર ઉપર દયા રાખે અને જેણે પોતાના મનને જીત્યું છે અને ગુરુમાં તથા ઇશ્વરમાં દૃઢભક્તિ સ્થાપી છે, તેને વૈષ્ણવ કહેવો.

શિષ્ય—મહારાજ! વર્ણાશ્રમના ધર્મ ન પળાય તો આપણા વૈદિક વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં કંઈ બાધ ગણાય ?

ગુરુ—હે શિષ્ય! આપણા શુદ્ધ વૈદિક વૈષ્ણવોએ વર્ણાશ્રમ ધર્મોનું કદાપિ ઉલ્લંઘન કરવું નહિ. ધર્મ તે શું પદાર્થ છે. જુઓ ભાગવતમાં વેદમળીહિતો ધર્મઃ કહેતાં વેદ વિધિવાક્યથી બતાવેલો જે તેજ ધર્મ કહેવાય. અને તે ધર્મોને શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ તત્ત્વદિપનિબંધમાં બતાવેલા છે.

સર્વાર્થનિર્ણયમાં શ્લોક ૩૯ તથા ૪૦ માં જુઓ.

ગર્ભાધાનાદિ સંસ્કારાઃ સંધ્યો પાસ્તાદિ કં તથા ।
 નિત્યશ્રાદ્ધાદિ કર્માણિ પાક યજ્ઞાદિકં તથા ॥
 પ્રાયશ્ચિત્તમિતિ હેષઃ પંચધા ધર્મ સંગ્રહઃ ।
 નિત્યાનુમેયવેદસ્તુ મૂલં પંચવિધસ્યાહિ ॥
 વ્રતં તીર્થાદિકં કામ્યં નિત્યવદ્બોધ્યતે કચિત્ ॥

અર્થ—ગર્ભાધાનાદિ સર્વ સંસ્કારો, સંધ્યોપાસનાદિક પટ્કર્મો,
 નિત્ય શ્રાદ્ધાદિકર્મો, વૈશ્વદેવાદિક, પાકયજ્ઞો, તથા પ્રાયશ્ચિત્તાદિ વિધિઓએ
 પાંચ પ્રકારના વર્ણાશ્રમધર્મોનું મૂળ એક વેદ છે; માટે જો તે ધ-
 મોને છોડશે તો તે વિષે શ્રી વલ્લભાચાર્યજીનું તત્વદીપનિબંધ-
 માંનું વચન—

ધર્મ માર્ગ પરિત્યજ્ય છલેના ધર્મ વર્તિનઃ ।
 પતંતિ નરકે ઘોરે પાષંડમતવર્તનાત્ ॥

અર્થ—ધર્મ માર્ગનો ત્યાગ કરીને જોઈએ છતાં ધર્મ એટલે લો-

કોને હેતરવા માટે ઉપરથી કોરો ડોળ બનાવી અધર્મે મર્તનારા એવા
 પાપીંડીઓ નર્કમાં પડે છે. કોઈ કાળે આ લોકમાં સુખ તથા પર-
 લોકમાં શુભ ગતિ થતી નથી. શ્રુતિ સ્મૃતિ રૂપી શ્રી ઈશ્વરની આજ્ઞા
 લોપે તો તેને વૈષ્ણવ ન બન્યો. તે વિષે સ્મૃતિવાક્યમાં જુઓ.

શ્રુતિ સ્મૃતિ મમૈવાજ્ઞે યસ્તામુલંઘ્ય વર્ત્તતે ।

આજ્ઞોચ્છેદી મમ દ્રોહિ નમદ્ભક્તો નવૈષ્ણવઃ ॥

અર્થ—શ્રુતિ જે વેદ અને સ્મૃતિ જે મનવાદિ ધર્મ શાસ્ત્ર એ
 રૂપી જે મારી આજ્ઞાઓને ન પાલે તેને ભક્ત કે વૈષ્ણવ ન બન્યો.
 વળી ગીતાજીમાં જુઓ.

યઃ શાસ્ત્ર વિધિમુત્સૃજ્ય વર્ત્તતે કામ કારતઃ ।

ન સઃ સિદ્ધિમવાન્યોતિ નસુખં ન પરાંગતિમ્ ॥

અર્થ—જે શાસ્ત્ર વિધિ છોડીને ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે તે પ્રા-
 પ્તિને આ લોકમાં સુખ નથી અને પરલોકમાં ગતિ પણ નથી;

માટે વર્ણાશ્રમ ધર્મોને ભક્તિ સંપ્રદાયમાં નિષ્કામપણાથી અવશ્ય
પાળવા. તે જુઓ શ્રી ભાગવત સ્કંધ ૧૨ અધ્યાય ૧૮માં શ્રી
કૃષ્ણચંદ્રજીએ ઉદ્ધવજીને કહ્યું છે તે શ્લોક:—

વર્ણાશ્રમવતાં ધર્મ એષ આચારલક્ષણઃ ।

સ એવમદ્ભક્તિયુતોનિશ્ચેયસકરઃ પરઃ ॥

અર્થ—હે ઉદ્ધવ ! વર્ણાશ્રમીયોના સદાચાર ધર્મો જે તને કહ્યા
તે જે મારી ભક્તિ સહિત પાળે તો પરમ કલ્યાણ કરે તેમાં ખી-
લકુલ સંશય નથી માટે આપણા વેદોક્ત ભક્તિમાર્ગ સંપ્રદાયમાં
વર્ણાશ્રમ ધર્મમાં રહી નિષ્કામપણાથી શ્રી કૃષ્ણ પૂર્ણપુરુષોત્તમની
ભક્તિ કરવી. આ પ્રમાણે શ્રી મહાપ્રભુજીએ નિષ્કંધ સુબોધની
આણુભાષ્યાદિક ગ્રંથોમાં આજ્ઞાઓ કરેલી છે. માટે આપણે
વૈષ્ણવોએ તે આજ્ઞાઓને પ્રમાણ રાખીને વર્તવું. એજ આપણા
પરમ મુખ્ય ધર્મ છે.

શિષ્ય—જય કૃપાનાથ ! વૈષ્ણવોને તુળસીની કંઠી, તો આ-
પે દીક્ષા આપી ત્યારે આપી છે, ત્યારે પછી જનોઈ ન હોય તો

કાંઈ જાણ આવે ?

૫૫

ગુરુ—હે શિષ્ય ! વેદ સ્મૃતિઓમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી અને વૈશ્ય
એ ત્રણ જાતિને ઉપવીત ધારણ કરીને, વર્ણાશ્રમના કર્મ કરવા આ-
ગ્રા આપેલ છે, તે શિવાય વૈદિક વર્ણાશ્રમ ધર્મનો અધિકાર
થતો નથી, માટે દીક્ષા એ પ્રકારની ધારણ કરવી કહી છે. જુઓ
એકાદશ સ્કંધનું વચન—

॥ વૈદિકીતાંત્રિકીદીક્ષા મદીયદૃતધારણમ્ ॥

અર્થ—એક વૈદિક દીક્ષા બીજી પંચ રાત્રોકત દીક્ષા મારા
બક્ત જનોએ એ દીક્ષાઓ ધારણ અવશ્ય કરવી જોઈએ. એ વિષે
સારસંગ્રહનું વચન—

યજ્ઞસૂત્રત્રિવર્ણાનાં વૈદિકકર્મસિદ્ધયે ।

તુલસી સર્વવર્ણાનાં નૃણાંમોક્ષપ્રદાયિની ॥

અર્થ—જનોષ્ઠતો વેદોક્ત વર્ણાશ્રમ ધર્મના અધિકાર માટે ક-
હેલ છે અને તુલસી તો સર્વ વર્ણોના મોક્ષ સાધનોમાં ગણેલ છે.

સર્વને મોક્ષ આપનારી છે પણ તે તુલસી જે છે તે ભક્તિરૂપ છે અને ભક્તિ માર્ગમાં શ્રી ગુરુદેવે આપેલી ભક્તિ સંપ્રદાયિની દીક્ષા તેના સાથેજ ભક્તિરૂપી માળા આપેલી છે, તેથી ભક્તિરૂપી માળા સહિત તે દેહે કરીને, વાણીએ કરીને, મને કરી જે જે સેવા સ્મરણ કરે છે તેની કરેલી સેવા પ્રભુને સાક્ષાત્ અંગીકાર કરીજ પડે છે. શાથી જે પોતાનું વચન છે. ગીતામાં જુઓ.

पत्रंपुष्पं फलं तोयं योमेभक्त्याप्रयच्छति ।

तदहंभक्त्युपहृतमश्रामि प्रयतात्मनः ॥

અર્થ—પત્ર, પુષ્પ, જળ, આદિ જે ભક્તિ સહિત મને અર્પણ કરે છે, તો તેનું અર્પણ કરેલું ફળ હું પ્રેમ સહિત, આરોગ્ય છું, માટે તુલસી માળાનું પ્રયોજન મદદ છે, અને અધિકાર પ્રમાણે જનોઈનું પ્રયોજન જુદું છે; માટે તુલસી માળાથી-વર્ણાશ્રમનું પ્રયોજન તો સિદ્ધ ન થાય તેથી જનોઈ તો અવશ્ય રાખવીજ જોઈએ.

શિષ્ય--કથા તથા યોધ કોના મુખથી સાંભળવો ?

૫૭

ગુરુ--ચાર વર્ણોનો ગુરુ બ્રાહ્મણ કેવાય છે. માટે તેજ પૂજવા લાયક છે અને તેનેજ વ્યાસાસને ખેસવાનો અધિકાર છે. માટે તેનાજ મુખથી કથા તથા યોધ સાંભળવો પણ વૈષ્ણવ દીક્ષા વિના નો જો તે હોય તો તેના મુખથી કાંઈ પણ સાંભળવું નહિ. જો કદાપિ સાંભળે તોપણ હરિ વિષે ભક્તિ તો વૃદ્ધિ પામેજ નહિ, એ વાત નકકી છે. શુભો પદ્મપુરાણના ભાગવત મહાત્મ્યમાં વક્તાનાં લક્ષણો કહ્યાં છે તે સ્લોક.

વિરક્તોવૈષ્ણવો વિપ્રો વેદશાસ્ત્ર વિશુદ્ધિકૃત્ ।

દૃષ્ટાંત કુશલો ધીરો વક્તા કાર્યોઽતિ નિસ્પૃહઃ ॥

અર્થ--વિરક્ત એટલે લૌકિકા શક્તિ રહિત, વૈષ્ણવ દીક્ષાને પામેલો, વગી જતે બ્રાહ્મણ અને વેદ શાસ્ત્રોના શુદ્ધ અર્થનો કરનાર, દૃષ્ટાંત આપીને સમજ પાડવામાં કુશળ ધીરજવાન અને નિસ્પૃહી, એટલે લાવચુપણથી રહિત તેવા વક્તાના મુખથીજ હરિ કથા તથા યોધ સાંભળવાને કહેલ છે.

વૈષ્ણવોએ હરમેશ ગાયનું પુજન કરવું.

ગુરૂ કહે છે—ગાયના સ્વરૂપમાં પ્રત્યેક રૂવાંટે દેવતાઓ વસે છે. શ્રી કૃષ્ણ પોતે ગાયના સ્વરૂપમાં સદૈવ બિરાજે છે માટે સદૈવ ભાવસહિત ગાયની પૂજન કરનાર પરમાત્માની જેવી કૃપા થાય છે તેવી બીજાં સાધનોથી થતી નથી. માટે ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ, જલ, નૈવેદ્ય, ધુપ, દીપ વિગેરે ઉપચારોથી પૂજન કરવી અને તન મન ધનથી બનતી સામગ્રીથી ગાયના રક્ષણમાં ધ્યાન આપવું. આ વૈષ્ણવોનો પરમ ધર્મ છે. ગાયના રક્ષણ માટે શ્રી કૃષ્ણ ચંદ્રને ગોવર્ધન ધારણ કરવો પડ્યો છે. એથીજ ગોવર્ધનધારી શ્રી ગિરિરાજધારી વિગેરે નામો થયાં છે.

તુલસી—વળી તેજ પ્રમાણે વૈષ્ણવોએ હરમેશ તુલસીની પૂજન કરવી કહી છે. ગંધ, અક્ષત, પુષ્પ, નૈવેદ્ય, દીપક એ પાંચ ઉપચારથી પૂજન કરી, જલ, સિંચન કરી અષ્ટાક્ષર મંત્રની એક માળા ફેરવતાં સુધી તુલસીની એકસોને આઠ વાર પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરવા આ પૂજન નિત્ય કરવાને માટે કહેલ છે, માટે સ્થાશકિત જે-

૫૯ મ બર્મ તેમ કરવુંજ જોઈએ એ પરમ ધર્મ છે.

શિષ્ય—મહારાજ ! બ્રાહ્મણનું મહાત્મ્ય મને સંભળાવે.

ગુરુ—બ્રાહ્મણ દેવતા સહિત જે બ્રાહ્મણ તેનું સ્વરૂપ કેવું છે તે સમજવા સાર બ્રહ્મવૈવર્તે શ્રી કૃષ્ણજન્મખંડે અધ્યાય ૨૧ મામાંનો શ્લોક

બ્રાહ્મણાનાંશરીરેષુ તિષ્ઠંતિ સર્વદેવતાઃ ।

પાદેષુ સર્વતીર્થાનિ પુણ્યાનિ પાદશૂલિષુ ॥

પાદોદકે ચ વિપ્રાણાં તીર્થતોયાનિ સન્તિ ચ ।

તત્સ્પર્શાત્સર્વતીર્થેષુ સ્નાનજન્ય ફલં ભવેત્ ॥

અર્થ—બ્રહ્મવૈવર્તે બ્રાહ્મણોના શરીરોને વિષે સર્વદેવતાઓ વાસ કરે છે અને તેમના ચરણોમાં સર્વ તીર્થો વસે છે અને તેમના ચરણોની રજમાં સર્વ પુણ્ય વાસ કરે છે અને તેમના ચરણોદકમાં સર્વ તીર્થોનાં જળ રહ્યાં છે માટે તે બ્રાહ્મણોના સ્પર્શ માત્રથી સર્વ

તીર્થોમાં સ્નાન કરવાથી જે ફળ તેને પામે છે શ્રાદ્ધ પદ્ધતિમાં પુ-
રાણનું વચન—

‘પુનંતુમાં બ્રાહ્મણ પાદ પાંસવઃ ॥

શ્રી ભગવાન પોતે કહે છે કે બ્રાહ્મણના ચરણની સ્ત્ર મને પા-
વન કરો, આ પ્રમાણે ધર્મના રક્ષણ માટે પોતે વર્તીને બીજાઓને
વર્તાવે છે, માટે હે શિષ્ય જ્યારે વર્ણગુરુ બ્રાહ્મણોની આ પ્રમાણે
મહત્તા છેલ્યારે જ્ઞાનોપદેશ પરમ ગુરુના સ્વરૂપમાં તો અત્યુત્તમ ઇશ્વરતા
હોય તેમાં તો કહેવુંજ થું ? માટે ઇશ્વર ગુરુમાં કદાપિ મનુષ્ય
બુદ્ધિ કરવી નહીં. તે વિષે નિર્ણયસિંધુકાર કમલાકર ભટ્ટ
લખેછે:—

વિષ્ણવર્ચાયાં શિલાર્ચા ગુરુષુ નરમતિર્વૈષ્ણવે જગતિબુદ્ધિ ।
વિષ્ણોર્વૈ વૈષ્ણવાનાં કાલિમલ મથને પાદતીર્થેઽબુબુદ્ધિઃ ॥
વિષ્ણોસ્તન્નામ્નિ મંત્રે સકલકલુષહે શબ્દ સામન્ય બુદ્ધિ ।
વિષ્ણૌ સર્વેશ્વરેશતેદિતરસમધી ર્યસ્ય વા નારકી સઃ ॥

અર્થ—શ્રી હરિની પ્રતિમામાં જેને પાપાણુ બુદ્ધિ છે, શ્રી ગુરુ-
 માં જેને મનુષ્ય બુદ્ધિ છે, વૈષ્ણવમાં જેને જાતિ બુદ્ધિ છે, એટલે
 દેહાભિમાનથી હું સર્વમાં શ્રેષ્ઠું એવો ગર્વ રાખે છે, શ્રી વિષ્ણુના
 તથા વૈષ્ણવના ચરણોદકમાં જેને જલ બુદ્ધિ છે, સમસ્ત પાપોને
 નાશ કરનારા શ્રી હરિના નામોમાં જેને સાધારણ બુદ્ધિ છે, સર્વેશ્વર
 એવા શ્રી વિષ્ણુને સાધારણ મનુષ્ય તથા દેવની બરોબર ગણે છે,
 એ પ્રકારની પ્રાકૃત બુદ્ધિ રાખનાર જે છે તેને નારકી જીવ જાણવો;
 એમ પદ્મપુરાણમાં કહેલું છે. ગાય, બ્રાહ્મણ, સંત, વેદસાસ્ત્રી,
 ધર્મ, દયા, ક્ષમા, સંતોષ, વિવેક, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન, ભક્તિ, શીલસ્વભાવ,
 સત્સંગ, શ્રી ગુરુનો આશ્રય, શ્રી ગુરુના તથા શાસ્ત્રના વચનમાં વિ-
 શ્વાસ, શ્રી હરિનો દૃઢ આશ્રય અને સર્વનું મૂળ એક સત્ય, માટે
 સત્યપણાથી ઉપર કહેલા ધર્મો તથા ગુણોનું રક્ષણ કરવું. ગાય, બ્રા-
 હ્મણ, ધર્મ અને અનાયોનું રક્ષણ ખરા તનથી કરવું. શ્રી હરિની સે-
 વા સ્મરણ કરી પોતાના જન્મને સફળ કરવો એજ ફળ છે.

माघ मासेऽसितेपक्षे पंचभ्यां गुरुवासरे ।

खनेत्र^१ वस्वेन्दु^२ मिते^३ शकेपूर्ण^४ मभू दिदम् ॥

महा पद्मी ५ शके १८२० शुक्रवा२.

समाप्त.

